

УДК 811.161.2'42

РОЗМОВНА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ФУНКЦІОНАЛЬНО-МОТИВАЦІЙНОМУ АСПЕКТІ

Савчук Н. М.

У статті розглянуто стилістичні функції мотиваційно зв'язаних слів розмовної лексики на матеріалі сучасної української художньої літератури. З'ясовано, що розмовна лексика у складі мотиваційних зчеплень виконує інформативно-текстотвірну функцію.

Ключові слова: мотивація, мотиваційно зв'язані слова, мотиваційний блок, мотиваційні зчеплення, розмовна лексика.

В статье рассмотрены стилистические функции мотивационно связанных слов разговорной лексики на материале современной украинской художественной литературы. Результаты исследования показали, что разговорная лексика в составе мотивационных сцеплений выполняет информационно-текстотворную функцию.

Ключевые слова: мотивация, мотивационно связанные слова, мотивационный блок, мотивационные сцепления, разговорная лексика.

The article deals with stylistic functions of motivationally connected words in spoken vocabulary studied on the basis of Ukrainian modern literature. It is stated that as a part of motivational coupling the colloquial lexical units have informative function and are used to form text.

Key words: motivation, motivationally connected words, motivational unit, motivational coupling, spoken vocabulary.

У сучасній лінгвістиці спостерігається підвищений інтерес до вивчення мотиваційних процесів у лексиці. Виокремилася окрема галузь мовознавства – мотивологія, яка досліджує лексико-семантичне явище мотивації слів, сутність якого складають мотиваційні відношення лексичних одиниць, що охоплюють мотивовані і немотивовані слова мови [1, с. 17].

Лінгвістичний аналіз мотиваційних відношень подано у працях А. Д. Аділової, О. І. Блінової, М. М. Гінатуліна, М. Д. Голєва, П. А. Катишева, Т. Р. Кияка, О. О. Селіванової, І. С. Улуханова та ін. Актуальними є такі проблеми: типологія мотиваційних відношень, типологія і функціонування мотиваційних ознак, зв'язок мотивації з категоріями семантики, фоносемантики, словотвору, опис мотиваційних зв'язків лексики різних тематичних груп та функціональних сфер, функції мотиваційно зв'язаних слів у різностильових текстах та ін.

Зокрема, мотиваційно зв'язані слова досліджують у різних функціональних сферах (розмовне діалектне мовлення, публіцистика, художній стиль). Цій проблемі приділено увагу у працях О. Й. Блінової, М. Д. Голєва, Л. В. Дубіної, О. В. Найден, В. Г. Наумова, М. Н. Янценецької та ін. В українському мовознавстві у межах теорії мотивації таких досліджень немає (у деяких розвідках мотиваційно зв'язані слова розглядаються під іншим кутом зору (М. І. Голянич (внутрішня форма слова і художній текст), О. О. Селіванова (ономасіологічна зв'язність) та ін.). Саме тому актуальною є досліджувана у пропонованій статті проблема функцій мотиваційно зв'язаних слів у художньому дискурсі. Українська художня література ХХ–ХХІ ст. (і проза, і поезія) фіксує динамічні процеси у мовленні, що потребує спеціального лінгвістичного аналізу, зокрема в аспекті теорії мотивації.

Мета статті: аналіз стилістичних функцій мотиваційно зв'язаних слів розмовної лексики на матеріалі сучасної української художньої літератури. Категоричне й однозначне розмежування текстотвірного (інформативно-текстотвірного) та стилетвірного (експресивного) аспектів функціонування мовних одиниць неможливе. За кожною лексемою закріплене певне значення, використання її у тексті пов'язане насамперед із передачею інформації у формі зв'язного висловлювання, проте комунікативна ситуація і комунікативна мета зумовлюють виконання лексемою ще й

стилєтвірних (експресивних функцій). У лінгвостилістиці існує поняття шкали експресивності, нулем якої вважається нейтральна загальноповивана лексика, на відміну від книжної (підвищена експресія) та розмовної (знижена експресія) [4, с. 342]. Крім того, поняття “підвищена експресія” та “знижена експресія” зазвичай містять емоційно-оцінний компонент за ознакою *позитивний – негативний*.

Лексичі властива багатозначність, тому одна й та сама лексема може вживатися як у нейтральному, так і в стилістично маркованому значенні, що не дає змоги жорстко ідентифікувати стилістичну належність конкретного слова.

Розмовна лексика широко представлена у художній літературі як засіб увиразнення мови персонажів, наближення його до природних комунікативних ситуацій, експресивізації [8, с. 522]. Розмовна лексика зазвичай визначається зниженою експресивністю на протигагу книжній лексичі. Основна сфера функціонування розмовної лексичі – усна, в художній літературі використовується для передачі мовлення персонажів (просторіччя, жаргон, вульгаризми) та місцевого колориту (діалектизми). Розмовні елементи входять у художній текст тільки в обробленому, певним чином трансформованому вигляді, адже їх специфіка пов'язана з усною формою мовлення, а звідси спонтанністю, безпосередністю спілкування між мовцями [7, с. 36].

Розмовна лексика у деяких своїх різновидах (діалектизми, просторіччя, жаргон) виходить за межі літературної мови, хоч загалом розмовні слова є нормативними, вони тільки надають висловлюванню розмовних рис. Так, М. М. Кожина за “ступенем літературності” лексичу усно-розмовного мовлення поділяє на два підгрупи: лексика власне розмовна (слова, що, залишаючись літературними, надають мовленню розмовного характеру); просторічна лексика (стоїть на межі літературного вжитку або взагалі виходить за межі літературної норми, тобто негрубе просторіччя та грубо-просторічна лексика й власне вульгаризми) [3, с. 119–130]. Безумовно, чіткої межі між цими групами немає.

У пропонованому дослідженні нами проаналізовано функції МЗС, які належать до розмовної лексичі таких груп, як діалектизми, жаргонізми та просторіччя.

Діалектизми. Діалектна лексика належить до стилістично маркованої у художніх текстах на підставі її позалітературної основної форми функціонування. Літературна мова і говори – два основних функціональних різновиди української мови, між ними спостерігається постійна взаємодія і взаємовплив із різним ступенем інтенсивності в різні хронологічні періоди розвитку мови. Особливе місце посідає взаємодія між українською літературною мовою на лексичному рівні. У ХХІ ст. культурні діячі широко залучали діалектну лексичу з метою надання їй статусу літературної. У наш час діалектна лексика продовжує бути одним із важливих джерел збагачення української літературної мови і виконує переважно певну стилістичну функцію [6, с. 127].

У текстах української художньої літератури кін. ХХ – поч. ХХІ ст. нами зафіксовано діалектні лексеми також і в складі мотиваційних зчеплень, щоправда у невеликій кількості.

У прозових текстах діалектні лексеми виконують інформативно-текстові функції, напр.: “Два *трембітачі* зі Сторонця – Путилова ходили горбами, з верха на верх, *трембітаючи* на ближні й дальні околиці, сповіщаючи про горе” (Матіос, 2009, с. 175); “Боже, колись якийсь прибитий у голову ідіот запровадив на цих горбах обов'язкові гульки з *трембітами*, вигадавши, що *трембітати* можна від радості. Але *трембіта* ніколи не грала веселої: вона призначена винятково для смутку. Вона ніколи не мала радісного голосу, як не мала лету і моя ластів'яна душа, що перебігла нараз у тіло сторонєцької *трембіти*, ридаючи моїми безмовними словами до зеленого світу, що тишився і плакав водночас, не знаючи і не чуючи моєї останньої туги за ним. Я рвалася з *трембіти* на волю, на спалені сонцем верхи, догукуючись чогось загубленого.” (Матіос, 2009, с. 175). Мотиваційно зв'язані лексеми *трембіта* – *трембітач* – *трембітати* – *трембітаючи* використано з метою інтенсифікації змісту висловлювання, зокрема акцентується увага на негативно-емоційному компоненті значення (ефект трагічного), адже звуки *трембіти* супроводжують печальні події. Жителі Західної України, безумовно, це знають, а от для інших регіонів ця інформація є здебільшого новою, тому кореневий (лексичний повтор) у даному разі – вдалий прийом підсилення впливу інформації на читача.

Мотиваційне зчеплення *дримбар* – *дримба* вжите з інформативною метою (зображення місцевих реалій): “Цвичковий інструмент купували то для шкіл, то для сільських клубів, де по неділях збирали так звані ансамблі *дримбарів* і пиляли на *дримбах*, як на цимбалах.” (Матіос, 2007, с. 37).

У поетичному тексті діалектизми у складі МЗС також виконують інформативно-текстотвірні функції з яскраво вираженим емоційно-оцінним відтінком. Напр.: діалектні лексеми *піє*, *півун*, контактні актуалізовані щодо літературної лексеми *півень*, акцентують увагу на негативно-печальних ознаках дійсності (так само ефект трагічного): “Знову тиша упала на темні поля, / Сплять солдати рядочком, неначе убиті... / Тільки знову крізь ніч *півень піє* здаля, / Ніби вперше співає у зоні ... у світі” (Сом, 2007, с. 89); “То ж не *півень – півун* / То сльоза, а не сміх. / То душа селянина із рути – отрути / Голос пробує свій” (Сом, 2007, с. 90).

У поезіях Марії Матіос, яка родом з Буковини, спостерігаємо використання МЗС *афини*, *афинник*, *афинникові*, *афинка* неодноразово і у складі різних віршів (хоч і одна поетична збірка). *Афини* у буковинських говірках – це чорниці, *афинник* – місце, де вони ростуть. В одних контекстах – функція безпосередньо інформативна (відтворення реалії, місцевого колориту): “Іще не *афини*-квасниці, / Мов кислі вина по корчмах” (Матіос, 2007а, с. 197); “Прудкі, як ранні кобилиці, / Як оси у *афинниках*” (Матіос, 2007а, с. 197); “Лиш ранок буде знати, де ми / Пили *афинниковий* квас” (Матіос, 2007а, с. 293).

В інших випадках експресивна функція накладається на інформативно-текстотвірну: естетично яскравий епітет *афинникові ночі* (перенесення значення на підставі зовнішньої аналогії: афини (чорниці) чорного кольору) посилює вплив на читача: “Густіють потоки сльози і муки / І *афинникові* ночі” (Матіос, 2007а, с. 239). Лексема *афинникові* у цьому контексті є лексико-семантичним дериватом. Можна стверджувати, що таке розширення значення стало надбанням саме літературної, а не діалектної мови, адже вірш написано українською літературною мовою.

Функцію інтенсифікації виконує лексема з демінутивним суфіксом *-к- афинка*, причому спочатку в одному й тому самому реченні вжито літературний синонім *чорничко*: “Чорничко моя осіння! / *Афинка* на гребінці” (Матіос, 2007а, с. 239). У даному контексті діалектний синонім *афинка* зворушливо-образно відтіняє місцевий колорит, такий близький автору, і покликаний налаштувати читача побачити і відчути красу Буковини. Ефект досягається завдяки атракції діалектного і літературного. МЗС *афини*, *афинник*, *афинникові*, *афинка* у поезіях Марії Матіос формують мотиваційну сітку, яка тематично охоплює усю збірку, саме тому це образне звертання сприймається як компонент мотиваційного зчеплення.

Діалектизм *острива* (гуцульська сокирка) взято як основу для порівняння, а порівняння використано для створення епітета *гострий* біль “...І *гострий*, мов гуцульська *острива*, / Передінфарктний біль тебе пониже...” (Матіос, 2007а, с. 38). Лексема *острива* для носіїв діалекту виконує асоціативно-підсилювальну функцію, для інших читачів прозора ВФ також створює подібний ефект.

Словотвірні синоніми *білиця* – *білка* як компонент порівняння надають тексту експресивної інтимізації: “І думаю: хто я є? / Скрадлива *білиця-білка*, / Що в лапці горіх несе?” (Матіос, 2007а, с. 222). На думку П. Ю. Гриценка, варіативність діалектної лексики зумовлюється не лише динамікою зовнішньої структури окремої лексеми в говірці як системі, субституванням на основі формальної чи семантичної близькості лексем, а й можливостями мови у ділянці номінації як універсальної ознаки людської мови [2, с.136]. Безумовно, якщо говоримо про можливості мови у ділянці номінації, так само, використовуючи наведений вище приклад *білиця-білка*, можемо говорити про можливості мови у ділянці стилетворення.

Лексеми *намольфарив* (діалектне начарував) та *мольфи* (чари) є відображенням місцевого колориту, у даному разі інформативність домінує над експресивністю: “Добре так – наче хто *намольфарив*. / І потоки течуть – як *мольфи*” (Матіос, 2007а, с. 236), хоч і використано прийом порівняння.

На думку Б. О. Ларіна, майстерно використовувати діалектизми можуть лише ті письменники, для яких діалект близько знайомий з дитинства або через тісні побутові зв'язки, тоді діалектизми виступають не чужорідними вкрапленнями, а заповнюють лакуни літературної мови, надаючи їй органічної пластичності й

колеритності, використання діалектизмів у них більш переконливе та виправдане [5, с. 238].

МЗС з діалектизмами у складі виконують у текстах української художньої літератури кін. XX – поч. XXI ст. як інформативно-текстові (інтенсифікація, відтворення місцевого колориту), так і експресивну функції (епітети, образні порівняння, ефект трагічного, інтимізація).

Жаргонізми. Художні тексти містять ту лексику, яка, за влучним зауваженням Л. О. Ставицької, актуалізується в певну епоху в певному національному культурному континуумі: через стилізацію мови різних соціальних прошарків, усно-розмовної практики соціуму, введення відповідного лексику до авторської мови тощо [9, с. 264].

Однією з причин використання жаргонної лексики у текстах сучасної української художньої літератури є потреба епатажного вербального самовираження, прагнення вразити реципієнта “органічністю” висловлювань. Саме у такий спосіб формується сучасна українська молодіжна субкультура як своєрідний мовний світ, у якому “проглядається певне іронічно-зухвале сприйняття дійсності через “свою” мовну картину світу” [10, с. 63].

Жаргонізми у складі мотиваційних зчеплень в українській художній літературі кін. XX – поч. XXI ст. використовують у поодиноких випадках. Нами зафіксовано такі МЗС у постмодерністській прозі Любка Дереша, причому ці жаргонні лексеми функціонують переважно у мовленні жителів Західної України. Безумовно, це не територіальний діалект у традиційному сприйманні діалекту як говіркового мовлення, а швидше територіальний соціальний діалект: “Даний ареал заселений гібридними видами: *гопнік-рагуль*, *гоп* “*Прикарпатський*”, *гопнікобик*. Навіть можна натрапити на рідкісного *гоп-лох-штрих-бика* – воістину жалюгідне видовище! Автохтонні *гопніки* віддають перевагу спорткостюмам. *Гопів* виродженої крові можна розпізнати по светрові, недбало заправленому у спортивні штани” (Дереш, 2009, с. 51). Цей приклад ілюструє реалізацію інформативно-текстової функції з легким відтінком іронії, навіть сарказму. Читачеві, який не є носієм цієї субкультури, такі МЗС насамперед передають (за аналогією з місцевим, регіональним) соціальний колорит певного соціального прошарку.

Негативним явищем сьогодення є захоплення наркотиками різного типу. Там теж існує свій жаргон. Тексти містять приклади МЗС з твірним словом *курити*, які виконують функцію динамізації та інтенсифікації повідомлюваної інформації: “– Ходімо до тебе, *покуримо* ше. Він знову кивнув. Божевільнішої думки чути йому ще не доводилось. Поверталися вони вже без сміху. Банзаю було страшно. Причому не просто так, від *накуру*, а *всерйоз*” (Дереш, 2009, с. 98–99).

У нижченаведеному текстовому фрагменті функція динамізації та інтенсифікації доповнюється ще й ефектом нагнітання враження, яке презентується не тільки використанням МЗС, пов'язаних відношеннями лексичної мотивації *курили*, *обкурювались*, *вкурився*, *планокур*, а й повтором однієї й тієї самої лексеми *курили*: “Вони вживали траву всіма можливими способами: смажили, виварювали у молоці, розтирали з цукром і *курили*, *курили*, *курили*. Вони *обкурювались* до такої міри, що виходили на незвідані рівні сприйняття. Якось Банзай *вкурився* так, що бачив рай. Специфічний рай *планокура*: величезне червоне сонце сідає за горизонт, висвітлюючи силуети конопель” (Дереш, 2009, с. 126).

Цікавим є приклад цієї самої тематики: “Просто коли я роблю *укол*, я випорскую кров зі шприца на підлогу... Раз я спустився в підвал, думав, там буде круто *вколотись*, – його лице враз стало наляканим” (Дереш, 2007, с. 105). Якщо медики кажуть *зробити укол*, *вколоти*, то наркомани, зазвичай, *вколотися*.

Виразниками сучасної субкультури є окремі лексеми на зразок *тусовка*, використання яких суто інформативне: “Хоча серед тих, хто навчався в їхньому ВНЗ на їхньому факультеті, поняття “найкращий друг” означало тільки того, з ким ходиш на всілякі клубні *тусовки*, диско, у ресторани чи то казино. Одним словом, просто *тусуєшся*...” (Дніпро, Скороход, с. 13). Кореневі повтори підсилюють сприймання.

Просторіччя. В окремих контекстах фіксуємо розмовно-просторічні лексеми у складі мотиваційних зчеплень: “Орест проминув перехрестя і пошукав очима *таксі*. Але там, де завжди стояло дві-три машини “приватників”, чомусь було незвично порожньо. І лише групка розітрітих алкоголем підлітків також голосно

обурювалася відсутністю *“таксішок”* (Пантюк, 2007, с. 140); “Ось просто ти виходиш із додому і маєш кудись доїхати, і ось береш собі *таксівку*. І що найпарадоксальніше – платиш в кінці подорожі *таксисту* бабки – раніше я не знав, що так теж можна, вона мені показала першою” (Жадан, 2007, с. 127); “Ніколи на *великові* не їздив. Ріс, знаєте, у селі, поза статками, де там *велосипеду* взятися, хіба що листоношу на ньому влітку побачиш, а він до свого транспорту не підпускав” (Гужва, 2010, с. 11). Атракція літературного та розмовного у даному разі дає ефект репрезентування специфіки комунікативної ситуації, вочевидь зображення неформального, неофіційного спілкування, якому притаманні саме такі лексеми.

Як ознаку розмовно-просторічного стилю виділяємо русизми, функції використання яких (особливо при кореневому повторі) – відтворення реального мовлення, без стилістичного унормування: “А наступного дня по тому приїхав *грузовик*. Прийшов Фещенко допомогти *грузитися*” (Кононенко, 2005, с. 200). З тієї самою метою у тесті використовуються розмовні варіанти поширених аббревіатур: “Табори знаходились за містом, посеред поля, на території *петеу*, тут було ціле містечко, з тракторним парком, футбольним майданчиком, класами для занять, їдальнею і гуртожитками. На літо *петеушників* звідси виганяли, вони розходились степами і повертались лише у вересні” (Жадан, 2007, с. 309) та мотивованих звуконаслідувальними словами просторіччя: “Ти пускаєш мене, бо не можеш без мене жити, казав він, *гигочучи* (адже знав, як мене бісить його *гиготіння*), ти навіть сама собі не хочеш в цьому зізнатися” (Андрухович, 2007, с. 320).

Фіксуємо приклад МЗС із базовим смисловим компонентом – розмовно-просторічним словом *братва*, які автором мотивуються згідно з певними морально-світоглядними позиціями: “Та нехай. Нам по – своєму йти, / Солов’ями свистіти, да раз – два. / Ще з *братви* можуть статись *брати*, / А найбільше й хотілося *братства*” (Вольвач, 2002, с. 70). Лексема *братва* активно функціонувала у розмовному мовленні кін. ХХ ст. на позначення неформального (часто злочинного) угруповання, яке контролювало ситуацію у тій чи тій сфері (торгівля, виробництво та ін.). МЗС у цьому контексті виконують інформативно-текстотвірну функцію **контрасту** на основі протиставлення позитивне – негативне: *брат, братство – братва*.

Подибуємо також у тексті мотиваційні пари відверто зниженого стилістико-семантичного забарвлення, власне лайливу лексику: “Вона розуміла мої *дурнуваті* жарти, вона любила слухати *дурниці*, які я часом плів” (Дереш, 2007, с.52). Зазвичай, такі лексеми вживаються в усному мовленні, але вищенаведений текст відтворює розмовну ситуацію, тому таке слововживання виправдане.

Отже, мотиваційно зв’язані слова, актуалізовані у текстах української художньої літератури кін. ХХ – поч. ХХІ ст. виконують певні комунікативні функції (інформативно-текстотвірні та експресивно-стилетвірні). Домінування того чи того типу функцій визначається стилістичною диференціацією лексем. У всіх випадках фіксуємо обов’язкове виконання МЗС інформативно-текстотвірних функцій, реалізація експресивності – ситуативна. Ненормативна лексика (жаргонізми, просторіччя) у складі мотиваційних зчеплень виконує інформативно-текстотвірну функцію, акцентуючи увагу читача на специфіці сучасної субкультури.

Література

1. Блинова О. И. Мотивология и её аспекты / О. И. Блинова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : КРАСАНД, 2010. – 304 с.
2. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики / П. Ю. Гриценко. – К. : Наук. думка, 1990. – 270 с.
3. Кожина М. Н. Стилистика русского языка : учеб. пособ. для пед. ин-тов по спец. № 2101 “Русский язык и литература” / Маргарита Николаевна Кожина. – М. : Просвещение, 1993. – 222 с.
4. Культура русской речи : энциклопедический словарь-справочник / под ред. Л. Ю. Иванова, А. П. Сковородникова, Е. Н. Ширяева. – М. : Флинта: Наука, 2003. – 840 с.
5. Ларин Б. А. Эстетика слова и язык писателя / Борис Александрович Ларин. – Л. : Изд-во худ. л-ры, 1974. – 284 с.
6. Матвіяс Іван. Вплив говорів на українську літературну мову // Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі. До 100-річчя професора Ф. Т. Жилка : тези доповідей

Міжнародної наукової конференції (5–7 березня 2008 р., Київ). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – С. 125–128

7. Пилинський М. М. Розмовна лексика в писемних стилях сучасної української літературної мови / М. М. Пилинський // Взаємодія усних і писемних стилів мови. – К. : Наукова думка, 1982. – С. 28–67

8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

9. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови / Леся Олексіївна Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 462 с.

10. Явір В.В. Жаргонізований дискурс: духовний занепад чи норма? / В. В. Явір // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького держ. пед. ун-ту : зб. наук. пр. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. – Вип. 3. – С. 119–123.

Джерела фактичного матеріалу

1. Андрухович С. Сьомга : роман / Софія Андрухович. – К. : Нора друк, 2007. – 352 с.

2. Вольвач П. Південний Схід : поезії / Павло Вольвач. – Львів : Кальварія, 2002. – 188 с.

3. Гужва В. Спроба жити : повісті, роман / Валерій Гужва. – К. : Ярославів Вал, 2010. – 512 с.

4. Дереш Л. Культ : роман / Любо Дереш ; худ.-оформлювач І. В. Осіпов. – Х. : Фоліо, 2009. – 219 с.

5. Дереш Л. Поклоніння ящірці : як нищити ангелів : роман / Любо Дереш. – Х. : Фоліо, 2007. – 189 с.

6. Жадан С. В. Капітал / С. В. Жадан. – Х. : Фоліо, 2007. – 797 с.

7. Кононенко Є. Без мужика. *Prosus nostalgos* / Євгенія Кононенко. – Львів : Кальварія, 2005. – 208 с.

8. Матіос М. Жіночий аркан у саду нетерпіння / Марія Матіос. – Львів : Піраміда, 2007. – 308 с.

9. Матіос М. Солодка Даруся / Марія Матіос. – Львів : Піраміда, 2007. – 188 с.

10. Матіос М. Чотири пори життя / Марія Матіос. – Львів : Піраміда, 2009. – 264 с.

11. Пантюк С. Сім днів і вузол смерті : роман, новели / Сергій Пантюк. – К. : Видавництво Сергія Пантюка, 2007. – 288 с.

12. Сом М. Д. Передай кодолу! : вірші, пісні, жарти, епітафії та придибенції / М. Д. Сом ; передм. О. І. Жолдака. – К. : Укр. письменник, 2007. – 286 с.